

принцип об'єктивності щодо прийняття органами державного управління об'єктивних рішень, які сприяють орієнтації регіонів на реалізацію конкурентної наукомісткої продукції;

принцип адресності, який спрямований на цільовий характер з урахуванням особливостей інноваційної діяльності регіонів;

принцип легітимності, який передбачає визначення значимості регіону щодо інноваційного розвитку органами державного управління.

Механізм управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів складається з чотирьох блоків:

- Блок 1 "Формуючий" передбачає розробку стратегічних напрямів та ефективне використання інструментів державного управління інноваційними процесами.

- Блок 2 "Регулюючий" включає нормативно-правові, соціально-економічні, організаційно-інформаційні важелі. Формування нормативно-правових важелів державного управління потребує створення дієвої законодавчої бази. Вибір соціально-економічних важелів пов'язаний з формуванням певного економіко-правового клімату. Організаційно-інформаційні важелі спрямовані на забезпечення підвищення ефективності діяльності органів регіональної влади та місцевого самоврядування щодо організації та узагальнення інформації у сфері державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів.

- Блок 3 "Реалізуючий" включає такі механізми: організаційно-правовий, організаційно-економічний, бюджетно-фінансовий. Організаційно-правовий механізм спрямований на ефективне управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів. Організаційно-економічний механізм передбачає регулювання економічних та організаційних процесів у науково-технічній та інноваційній сфері. Бюджетно-фінансовий механізм спрямований на підтримку підприємств науково-технічної та інноваційної сфери на основі бюджетної, податкової, митної та грошово-кредитної державної політики.

- Блок 4 "Контролюючий" передбачає здійснення контролю за всіма попередніми трьома блоками і включає механізм контролю за науково-технічним розвитком регіонів та механізм контролю за інноваційним розвитком регіонів.

Реалізація механізму державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів дозволить: активізувати науково-технічну діяльність на підприємствах регіонів шляхом збільшення фінансування їх інноваційної діяльності; інтегрувати наукові дослідження і розробки до світової інноваційної системи; сприяти конкурентоспроможності високотехнологічної продукції.

Таким чином, розроблений механізм державного управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України на основі використання досвіду країн світу в інноваційній сфері спрямований на підвищення конкурентоспроможності регіонів у напрямі забезпечення реалізації державної інноваційної політики та створення ефективної системи державного управління науково-технічними і інноваційними процесами на регіональному рівні.

Практичне значення дослідження полягає у використанні теоретичних положень зазначеного механізму в розвитку науково-технічної та інноваційної сфери регіонів України.

Перспективи подальших наукових розробок полягають у розробці методичного підходу до формування механізму управління науково-технічним та інноваційним розвитком регіонів України.

Е. Б. Ленчук ; Ин-т междунар. экон и полит., исслед. РАН. – М. : Наука, 2006. – 246 с. 2. Инновационное развитие: экономика, интеллектуальные ресурсы, управление знаниями / под. ред. Б. З. Мильнера. – М. : ИНФРА-М, 2010. – 624 с. 3. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004 – 2015 роки). Шляхом європейської інтеграції / авт. кол. А. С. Гальчинський, В. М. Геєць та ін. ; Наук. ін-т стратег. дослідж., ін-т економіки та прогнозування НАН України. – К. : 2004. – 416 с. 4. Онікієнко В. В. Інноваційна парадигма соціально-економічного розвитку України : монографія / Онікієнко В. В., Ємельяненко Л. Н., Терон І. В. ; за ред. В. В. Онікієнка. – К. : РВПС України, 2006. – 480 с. 5. Федуллова Л. І. Технологічний розвиток економіки України / Л. І. Федуллова. – К. : Ін-т економіки та прогнозування, 2006. – 627 с. 6. Чучко О. П. Організаційно-економічний механізм стимулювання інноваційної діяльності України : автореф. дис. на зд. наук. ст. канд. екон. наук / О. П. Чучко. – Харків, 2008. – 19 с. 7. Особенности развития инновационных структур [Электронный ресурс] // Проект "Экономика". – Режим доступа : <http://economics://economics.wideworld.ru>.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Іванов Ю. Б.

Стаття надійшла до редакції
08.04.2011 р.

УДК 330.101

Краєвська Г. О.

СУЧАСНІ МЕХАНІЗМИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕНЬ УКРАЇНИ

Анотація. Розкрито зміст сучасних механізмів відтворення людського капіталу сільських поселень. Здійснено типізацію цих механізмів за видами та рівнями застосування. Особливу увагу приділено організаційним та організаційно-інвестиційним механізмам.

Аннотация. Раскрыто содержание современных механизмов воспроизводства человеческого капитала сельских поселений. Осуществлена типизация этих механизмов по видам и уровням применения. Особое внимание уделено организационным и организационно-инвестиционным механизмам.

Annotation. The content of modern reproduction of the human capital of rural settlements is presented, a typification of these mechanisms to the types and levels of use has been made. Special attention is given to organizational and institutional-investment mechanisms.

Ключові слова: механізми, людський капітал, сільські поселення.

Розвиток сільського розселення в Україні передбачає функціонування поселенської мережі на основі стабілізації її структурних складових, однією з яких є людський капітал. На рівні поселень механізми формування людського капіталу в умовах становлення ринкової економіки в Україні мають значні особливості. У зв'язку з

демографічною кризою в Україні потрібне узгодження дій окремих механізмів, спрямованих на поступове зменшення темпів депопуляції та нормалізації відтворення населення.

Формування людського капіталу – це процес створення продуктивних здібностей людей за допомогою інвестицій у конкретні періоди їх життєдіяльності. Цей процес регулюється державою за допомогою державної соціальної та інвестиційної політики, яка реалізується шляхом здійснення певних механізмів. Механізм – це взаємоузгоджена система форм, методів та інструментів державного регулювання соціально-економічних та демографічних процесів.

Верхоглядова А. І. визначає людський капітал як "капітал, втілений у людину у формі природних здібностей, рівня освіти, кваліфікації, професійних знань, досвіду, таланту, вмінь та навичок, здатності давати дохід та забезпечувати продуктивність і відтворення людини в тій чи іншій сфері суспільного виробництва" [1, с. 58]. Проблеми відтворення людського капіталу і людського потенціалу сільських поселень досліджували Д. Богиня, О. Грішнова, М. Долішній, Г. Задорожний, І. Каленюк, В. Куценко, Е. Лібанова, С. Тютюнникова та ін.

Мета даної роботи – дослідити сучасні механізми відтворення людського капіталу сільських поселень; визначити види механізмів за спрямуванням та рівнем застосування.

Людський капітал у загальному вигляді можна представити як сукупність належних працівнику здібностей, які природно одержані (здоров'я, творчі схильності тощо), самостійно накопичені, а також придбані життєвим досвідом та розвинуті ним унаслідок інвестування в освіту, професійну підготовку та оздоровлення [1, с. 58]. Третя складова здійснюється через механізми впливу на розвиток людського капіталу, тобто системи рушійних сил і

засобів, спрямованих на реалізацію певної цілі. Більшість дослідників до складових людського капіталу включають [2 – 4]:

- стан здоров'я;
- знання, досвід, продуктивні здібності, компетентність;
- мобільність;
- мотивацію.

Будь-які механізми розвитку людського капіталу сільських поселень повинні бути спрямовані на усунення обмежень у його накопиченні за наявності більш складних, проблемних станів розвитку поселень, до яких належать масштабне скорочення демографічного потенціалу як початкової ланки накопичення людського капіталу, відсутність ефективної зайнятості як перехідної форми трудового потенціалу з пасивної фази в активну, що перетворює людський потенціал у людський капітал. В площині поселенського аспекту дослідження механізми формування людського капіталу доцільно поділяти на базові, внутрішні і зовнішні. До базових, найбільш актуальних у сільських поселеннях належать механізми, спрямовані на регулювання народжуваності, смертності, статево-вікової структури та міграції. Внутрішні – пов'язані безпосередньо із самою людиною (освітньо-кваліфікаційні, матеріальні – доходи населення, які переходять із рахунку споживання на початкових етапах формування людського капіталу на рахунок накопичення в трудовий та пенсійний етап його формування, зайнятість населення), а зовнішні – спрямовані на створення можливостей для використання людського капіталу (механізми ринку праці, попиту на робочу силу, інституційні, інвестиційні, нормативні, організаційно-управлінські) (рисунк). Застосування механізмів внутрішнього і зовнішнього спрямування здійснюють поліфункціональний вплив, оскільки спричиняють зміни в базових характеристиках відтворення людського капіталу.

Рис. Види механізмів формування людського капіталу сільських поселень за спрямуванням

Сучасність механізмів, з одного боку, визначається часом їх виникнення, а з іншого – актуальністю їх застосування. Стосовно механізмів другий критерій є більш доцільним. Тому, з точки зору автора, слід з'ясувати обмеження, пов'язані з накопиченням людського капіталу сільських поселень для визначення актуальних механізмів

їх усунення, реалізувавши це на прикладі Київської області.

Базові тенденції, які вимагають застосування механізмів для їх покращення, проявляються у скороченні чисельності сільського населення в Київській області на 2 % за останні вісім років (таблиця).

Загальна характеристика динаміки демографічних процесів у сільській поселенській мережі Київського регіону

Назва показника	2000 р.	2002 р.	2004 р.	2006 р.	2008 р.
Частка сільського населення від усього постійного населення, %	42	42	41	40	40
Загальний коефіцієнт народжуваності, %:					
сільські поселення	7,5	7,1	8,0	9,2	11,2
міські поселення	7,4	8,1	9,7	10,3	11,9
Загальний коефіцієнт смертності, %:					
сільські поселення	22,7	22,2	23,7	24,5	24,4
міські поселення	12,1	12,6	13,4	13,5	13,6
Загальний коефіцієнт природного приросту, %:					
сільські поселення	-15,2	-15,1	-15,7	-15,3	-13,2
міські поселення	-4,7	-4,5	-3,7	-3,2	-1,7
Природний приріст, тис. осіб	-11,6	11,6	-11,5	-10,7	-8,9

Показовим є порівняння загального коефіцієнта народжуваності, смертності та природного приросту в сільських поселеннях з міськими. Загальний коефіцієнт народжуваності в містах більший на 1,1 %. Коефіцієнт смертності в різних типах розселення Київської області свідчить про перевищення цього показника майже вдвічі у сільських поселеннях. Звідси коефіцієнт природного приросту в сільських поселеннях у 3 – 4 рази, а у 2008 у сім разів вищий, ніж у міських. Стосовно внутрішнього спрямування механізмів, пов'язаного безпосередньо з людиною, то слід зазначити про наявність негативних тенденцій у забезпеченні умов для формування людського капіталу. Так, кількість закладів соціальної сфери в сільських поселеннях Київської області за останні 19 років скоротилася в середньому на 27 %. Найбільше скоротилась кількість: підприємств служби побуту (85,6 %), спортивних споруд (45,3 %), лікарень (19,8 %). Стосовно матеріальних умов, то основною складовою доходів громадян є зарплата, яка за основними видами діяльності в сільських поселеннях складає близько 80 % середнього рівня по економіці. З урахуванням зростання за останні 19 років частки осіб, які і не працюють, і не навчаються, в 6 разів – до 17,9 %, зростання частки зайнятих тільки в ОПГ до 23 % можна говорити про стійке зменшення доходів сільського населення та звуження ринку праці, що пов'язане з багатьма чинниками, серед яких основними є: об'єктивне скорочення частки зайнятих у сільському господарстві у зв'язку з підвищенням його механізації та автоматизації; зміна соціально-економічних умов, що пов'язано з реформуванням земельних відносин і права власності; повільне протікання реформ.

Застосування механізмів формування людського капіталу зменшує наслідки сільської кризи, що обумовили системні ризики, серед яких основними є:

- втрата продовольчої безпеки;
- скорочення території традиційного проживання і прикладання праці, що загрожує механізмам відтворення культури і може призвести до втрати соціально-генетичного коду країни;
- дестабілізація соціально-політичної ситуації;
- загострення соціальної кризи в містах, бо міграція, часто є єдиним способом вирішення соціальних проблем для сільських жителів, які складатимуть конкуренцію міським жителям на ринку праці і житла [5, с. 282].

Згідно з концепцією людського розвитку, для оптимізації зв'язку між економічним зростанням і людським розвитком, що забезпечує формування людського капіталу, потрібно:

- 1) нарощення інвестицій в освіту, охорону здоров'я, професійну підготовку, що сприяє реалізації здібностей людей, їх активнішої участі у виробництві та розподілі благ;
- 2) досягнення ретельнішої збалансованості соціальних витрат, що всесвітньо зміцнює економічну базу соціальної сфери суспільства;
- 3) розширення можливостей людей здійснювати свій вибір у політичній, соціальній та економічній сферах, причому особливої уваги потребують ті групи населення, чиї можливості були з різних причин обмежені [6].

Для реалізації концепції людського розвитку доцільно виділити загальнодержавний та самоврядний рівні механізмів.

Загальнодержавний рівень механізмів:

- встановлення статусу села як рівноправного нарівні з містом суб'єкта державної політики зайнятості, розширення кола суб'єктів та інфраструктурне забезпечення її реалізації;
- визначення депресивних та інвестиційно-привабливих сільських територій – такий підхід дозволить органам влади різних рівнів окреслити чіткі пріоритети у сфері управління трудовими ресурсами та демографічним розвитком сільських територій, активізувати діяльність щодо залучення інвестицій, у тому числі й іноземних;
- децентралізація управлінських функцій держави на користь місцевого самоврядування, забезпечення реального самоуправління на рівні територіальних громад та фінансового самозабезпечення шляхом законодавчого врегулювання формування місцевих бюджетів і контролю за їх виконанням;
- розробка відповідної нормативно-правової бази, вдосконалення фінансового механізму (в межах державного бюджету), єдиних стандартів і нормативів соціального обслуговування, гарантій участі держави у соціальній розбудові села;
- ліквідація перехресного субсидювання при виконанні програм розвитку сільських територій;
- створення соціально-економічних програм розвитку сільських поселень з урахуванням:
 - обов'язкового узгодження з реальними фінансовими можливостями на місцевому, регіональному і державному рівнях;
 - пріоритетного розвитку тих сфер, які пов'язані із застосуванням інновацій;
 - орієнтації фінансування закладів охорони здоров'я на розвиток профілактики та раннього попередження захворювань.

На самоврядному рівні виділяються організаційні, інвестиційні та організаційно-інвестиційні механізми.

Організаційні механізми такі:

1) поєднання в єдине ціле системи підготовки кадрів з потребами в спеціалістах юридичного, маркетингового, менеджерського профілю сільських поселень;

2) залучення на добровільній основі коштів підприємств, установ та організацій для розбудовчих процесів у сільській соціальній сфері;

3) запровадження спрощеного порядку реєстрації та звітності суб'єктів господарювання в аграрному секторі;

4) організація взаємодії та зворотного зв'язку між сільською (місцевою) владою та підприємцями на засадах соціального партнерства

До організаційно-інвестиційних механізмів належать:

1) надання правової, фінансової та організаційної підтримки під час започаткування власної справи;

2) підтримка розвитку особистих підсобних господарств як форми самозайнятості сільського населення;

3) залучення приватного сектору у сільських поселеннях до рекреаційно-туристичного підприємництва та підсобної діяльності у сфері туризму (сільського зеленого туризму);

4) розробка концепцій та програми розвитку малого бізнесу на селі з визначенням пріоритетних напрямів;

5) поліпшення умов реалізації селянами продукції особистих підсобних господарств.

Інвестиційні механізми включають:

1) спрямування інвестицій з урахуванням необхідності забезпечення зайнятості сільських жителів, які вивільнятимуться з аграрного сектору у процесі реформ, у багатогалузевій виробничій і соціальній сфері села;

2) стимулювання несільськогосподарського бізнесу в сільській місцевості;

3) створення спеціального фонду підтримки підприємницької діяльності на селі молодих сімей;

4) розвиток та підтримку діяльності кредитних спілок.

Для пришвидшення соціально-економічних трансформацій та подолання негативних тенденцій розвитку сільських поселень необхідно залучати громадян територіальної громади. Це можна здійснити шляхом організації регулярних зборів, створення комітетів на волонтерських засадах, що особливо актуально в умовах обмеженого фінансування та наявності значної кількості осіб пенсійного віку, які мають досвід і бажання допомогти. Комітети і збори можуть ефективно вирішувати питання благоустрою, організації кредитних спілок, покращення управління матеріальними об'єктами, що належать громаді. Відповідальність за організацію й залучення місцевої громади повинна бути покладена на органи місцевого самоврядування і зазначена як необхідна умова їх ефективної роботи.

Таким чином, в умовах зменшення людського потенціалу сільських поселень формування людського капіталу повинно спрямовуватися, головним чином, не на відновлення кількості, а на створення якісно нової людності (в освітньому, професійному, духовному, інтелектуальному відношеннях). На реалізацію цього стратегічного пріоритету має бути спрямована дія всіх механізмів державного регулювання людського капіталу. Причому необхідно забезпечити пропорційність та збалансованість дій окремих механізмів як у межах міської, так і сільської поселенських мереж. І звичайно, слід обов'язково враховувати відмінності територіальної структури міського і сільського розселення. Відповідно до цього механізм

впливу на формування людського капіталу як міських, так і сільських поселень має бути диференційованим. Не менш важливо виробити новий механізм регулювання міграції населення між міськими та сільськими поселеннями. Для цього потрібно створити відповідну нормативно-правову базу як для внутрішньої, так і для зовнішньої міграції. Перш за все, потрібен базовий Закон "Про міграцію населення", а також низка підзаконних актів, а саме: указів, постанов, розпоряджень, наказів.

Література: 1. Кірян Т. М. Мотивація людського капіталу до продуктивної праці / Кірян Т. М. – К. : НДІ праці і зайнятості населення, 2008. – 416 с. 2. Антонюк В. Головні напрями зміцнення соціально-економічних основ формування людського капіталу в Україні / В. Антонюк // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 2. – С. 39–45. 3. Добрынин А. И. Человеческий капитал в транзитивной экономике: формирование, оценка, эффективность использования / А. И. Добрынин, С. А. Дятлов, Е. Д. Цыренова. – СПб. : Наука, 1999. – 390 с. 4. Ковалевська В. В. Людський капітал як чинник інтеграції України до Європейського союзу. Формування ринкової економіки / В. В. Ковалевська // 36. наук. праць. Спец. випуск. Управління людськими ресурсами: проблеми теорії та практики. Т. 1 : Сучасні технології управління людськими ресурсами. – К. : КНЕУ, 2005. – 473 с. 5. Лісовий А. В. Державне регулювання розвитку сільських територій / А. В. Лісовий. – К. : Дія, 2007. – 402 с. 6. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудова відносини : [підручник] / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004. – 535 с.

Рецензент
докт. екон. наук,
професор Назарова Г. В.

Стаття надійшла до редакції
22.02.2011 р.

УДК 330.354:330.341.1.(477)

Жихор О. Б.
Куценко Т. М.

ОЦІНКА ПОТЕНЦІАЛУ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

Анотація. Запропоновано методичний підхід до оцінки потенціалу інноваційного розвитку регіону, який включає такі складові: наявний та використовуваний потенціал, що дає змогу виявити резерв потенціалу інноваційного розвитку по регіонах з метою здійснення обґрунтованої інноваційної політики розвитку регіонів.

Аннотация. Предложен методический подход к оценке потенциала инновационного развития региона, который включает следующие составляющие: имеющийся и используемый потенциал, что дает возможность обнаружить резерв потенциала инновационного развития по регионам с целью осуществления обоснованной инновационной политики развития регионов.